هەندێک بیرەوەری خۆم

ئەم کەسایەتییانەی بۆکانم چۆن دیون؟ (٢)

٦. مامۆستا محەممەدی نووری

محەممەدی نووری لەسەردەمی کۆماری کوردستان (1946) وەک میرزا و کاتبی ئاغاواتی گەورکایەتی ئیشی دەکرد و بەناوی "عەتری گلۆلانی" یەوەشیعری لەڕۆژنامەی کوردستانی سەردەمی کۆماردا بڵاو دەبوەوە. باسی ئەو سەردەمانەلەبیرەوەرییەکانی خۆیدا کراوە. دواتر هەواڵێکی ئەوتۆ نە لە عەتری و نە لەنووری نەدەبیسترا تا ئەوەی سەردەمی ئیسلاحاتی ئەرزی سەردەمی شا گەیشت.

لەساڵانی 1341 و دواتری ئێراندا، مەسەلەی دابەشکردنی زەوی ئاغاوات بەسەر جووتیاران گۆڕانکارییەکی زۆری لەبارودۆخی کۆمەڵایەتی و سیاسی وڵاتدا پێک هێنابوو و باڵانسی هێزەسوننەتییەکانی کۆمەڵگا تێک چووبوو. خەڵک دەیانوێرا قسەبکەن و لەئاغاوات و زەبر وزەنگیان، کەلەناوچەیەکی وەک بۆکان لەهەڕەشەی گرتن و لێدانی ساواکیش زیاتر بوو، نەترسن.

لەو سەردەمانەدا، دووکەس لەبۆکان ناویان دەرکرد: نەمران محەممەدی نووری و محەممەدی ئەفخەمی – کەهەردوکیان لەدەوروبەری گوندی وشتەپەو داشبەند- موڵکی ئاغاواتی عەلیار دەژیان. ئەوان بەلەخۆبووردووییەکی زۆرەوەدژ بەئاغاکانی بۆکان وناوچەکە دەوەستان و لەکۆبوونەوەو خۆپیشاندانەکانی وەرزێراندا وتاریان دژ بەئاغاوات دەدا- ئەوەش نە کارێکی هاسان بوو و نە بێ مەترسی.

دژایەتی ئاغاکان لەو بڕگەیەدا سکەیەکی دووڕوو بوو و ڕووەکەی دیکەی لایەنگریی لەشا و ڕژیمی ئێران بوو کە ئاڵای دابەش کردنی زەوی وزاری ئاغاواتی هەڵگرتبوو و خەڵکەکە، جیا لەڕووناکبیرانی چەپ، بەگشتی یا لەبەرەی ئاغاواتدا وەستابوون و داکۆکییان لەئیرتیجاع و فیئۆدالیزم دەکرد، یا بەرەو حکوومەتی شا کشابوون و بەشان و باڵی ئەوانیاندا هەڵدەگوت.

لەبۆکان، کە شارەکەشی وەک گوندەکان بەدەست ئاغاواتەوە بوو، خوێندەوار و ڕووناکبیر و شاعیر و نووسەرانیش لەدژایەتی کردنی ئاغاواتدا بەرەو لایەنگریی ڕژیم کشابوون و لەچاو شارێکی وەک مەهاباد یا سەقز، شاپەرستی زۆری لێهەڵکەوتبوو. بۆ نموونەکاکم

عومەری سوڵتانی (وەفا) کەدوای کودیتای 28 ی گەلاوێژ لەلایەن ئاغاکانی بۆکانەوە گیرابوو ولەسابلاغ خرابووە زیندانی شەهرەبانییەوە، دوژمنایەتییەکی دوور لەئاشت بوونەوەی لەگەڵ ئاغاکان هەبوو و هەر لەسەرەتای مەسەلەی ئیسلاحاتی ئەرزییەوە بە شان وباڵی شا و ئیسلاحاتی ئەرزیدا هەڵدەگوت و دژ بە ئاغاکان چووبووە سەنگەری قەڵەمەوە.

کاکم تەنیا نەبوو و مامۆستایان عەبباسی حەقیقی، محەممەدی نووری وبرایمی ئەفخەمیش کەشاعیر بوون و هاتوچۆی دووکانی کاکمیان دەکرد هەڵوێستی کەم و زۆر هاوشێوەیان هەبوو و لەکۆبوونەوەکاندا شیعریان بەسەر شا و ئیسلاحاتی ئەرزیدا دەگوت.

دوای دەرکەوتنی خەسلەتی چینایەتی ڕژیمی شا، هەرکام لەو کەسانە - وەک خەڵکانی دیکەی ئێران، لەقۆناغێکدا کشانە دواوەو پشتگیریی ڕژیمیان وەستاند و تەنانەت پشتیان تێکرد. بەڵام نووری لەسەر ئەو ڕێبازەمایەوە و بوو بە نوێنەری بۆکان لەپەرلەمانی ئێران.

من مامۆستا محەممەدی نووریم لەگەڵێک دەرفەتدا بینی بوو، بەڵام یەک ڕووداوم هەرگیز لەبیر ناچێت. نووری بەوەفاداریی زۆر بۆ ڕژیمی شا ناسرا بوو و ئێمەی چەپ خۆشمان نەدەویست بەڵام هەر ئەو کەسە بەڕواڵەت شادۆستە، کاتێ من لەزیندان ئازاد کرام و لەهوتێلی شەڕافەت لەشەقامی ناسرخوسرەوی خوار تۆپخانەی تاران لەخزمەت خاڵم – حاجی حەمەڕەشیدی محەممەدیاندا بووم و خەریک بووم بگەڕێمەوەبۆکان، شەوی دووهەمی ئازادبوونم هاتە هوتێلەکە. دیارە هاتنەکەی بۆلای خاڵم بوو، بەڵام دەشیزانی من لەوێم و تازە لە زیندان ئازاد کراوم. گەرچی ئەو شەوە باسێکی جیددی سیاسی نەهاتە گۆڕێ، بەڵام دەری خست کە لەدڵەوە لەگەڵ رژیم نییە و مەترسییەکی وەک بینینی منی بۆخۆی کڕی کەهەرگیز چاوەڕوانم نەدەکرد و بۆ پاراستنی ئەو، تا ڕووخانی ڕژیمی شا، هەرگیز لای هیچ کەسێک جگە لە هاوڕێیانی نزیکی خۆم، باسی سەردانەکەیم نەکرد.

بە قەدرایی سێ ساڵێک پاش ئەوەبوو، کەڕژیمی شا لە گرێژەنەچوو و لەپەرلەمانی ئێرانیش هەندێک نوێنەر دژ بەحکوومەت وەستان و هاتنەڕیزی خەڵکەوە. نووری، کە لە قۆناغەکانی دیکەی ژیانیدا هەل و دەرفەتەکانی باش ناسیبوو و باشیش جووڵابووەوە، لەم بڕگەیەدا تووشی هەڵەهات، خۆی لەبەرەی شا و ڕژیمە شل وشەوێقەکەدا هێشتەوە و نامەیەکی نووسی و لەڕۆژنامەی ئیتیلاعاتدا چاپی کرد. لەنامەکەدا داوای کردبوو نوێنەرانی مەجلیسی شۆڕا چەکیان بدرێتی بۆ ئەوەی دژ بە ڕاپەڕیوان بجەنگن. من کۆپی ئەو نامەیەو نوسخەی لاپەڕەی ڕۆژنامەکەم لەلایە، بەڵام بۆ ڕێزگرتن لەکەسایەتی مامۆستا بڵاوی ناکەمەوە. دەزانم بەدەست خەڵکانی دیکەشەوە هەیە با ئەوان بیکەن. باسی مەسەلەکەش بۆیە دەکەم کە نووسەرێکی بەڕێز چەند مانگ پێش ئێستا لە وتارێکی سەر ئەم ماڵپەڕەدا ئاماژەی پێکردبوو و لە بنی کوولەکەی دابوو.

هەرچۆنێک بێت، نووری ئەو هەڵەیەی کرد و زیانەکەشی بینی. هەموو ماوەی ژیانی دوای ئەو ڕووداوەشی لەبێدەنگی یا کەم دەنگیدا مایەوە و تووشی چەرمەسەرێیەکی زۆر هات، کە لە بیرەوەرییەکانیدا ڕەنگیان داوەتەوە. لەساڵانی کۆتایی ژیانیدا، محەممەدی نووری گەڕابووەوەسەر ڕێبازەکۆنەکەی سەردەمی کۆمار و کوردایەتی دەکرد، واتە ببووەوە بەعەتریی گڵۆڵانییەکەی جاران، هەر ئەوەشی لێ دەکاڵایەوە. یادی بەخێر بێت!

٧ تا ٩. __مامۆستا شێخ حەسەنی کازمی، سەید عەبدوڵڵا کازمی و سەیدزادە تووبا کازمی__

خەڵکی بۆکان مامۆستا مەلا شێخ حەسەنیان هەر بە"مامۆستا" بانگ دەکرد و منیش لێرەدا وا دەکەم. هۆکاری ئەو نازناوە ئەو ڕاستییەیە کە مامۆستا بناغەدانەری فەرهەنگی بۆکان و ئاڵقەی پەیوەندیدەری پەروەردەی کۆن و نوێ لەشارەکەبوو. وەک مەلا لە مەکتەب دەرسی بەمنداڵانی بۆکان گوتبووەوەو دوای کرانەوەی یەکەم قوتابخانەی ڕەسمی دەوڵەتی بۆکان لە ساڵی 1315 (1936) یش وەک 'معلم' واتە مامۆستای مەدرەسە دەرسی دەگوتەوە.

مامۆستا خاوەنی کەسایەتییەکی چەندلایەنەبوو: مەلا و خوێندەوار، لەبنەماڵەیەکی خۆش نێو، خزمی نزیکی بنەماڵەی قزڵجی وتورجانی زادەو سەیادەت بوو- کەهەموویان مەلا و عالم و ئەهلی مەعریفەت و جێگەی ڕێزی خەڵک بوون.

مامۆستا بڕوایەکی لەبن نەهاتووی بە پەروەردەو خوێندن هەبوو و هیچ شتێکی لەژیانی مرۆڤدا لەژوور ئەوەوە نەدەدیت. هەر ئەوەش کردبوویەمرۆڤێکی یەک بوعدی، کەڕۆحی ناسکی منداڵ و قوتابی نەناسێت و وەک مەکینەیەک لەگەڵیان هەڵس وکەوت بکات. لێدان و شووڵکاری و فەلاقەی منداڵان، کاری ڕۆژانەی مامۆستا بوو و بەبێ هیچ گومانێک، نەبوو قوتابییەک کەڕۆحی لە مامۆستا نەتۆقیبێت و بەبیستنی ناوی ترسی لێ نەنیشتبێت.

هەندێک کەس لەسەردەمی ئەو و لەترسی ئەو، قوتابخانەیان بەجێ هێشت و چیتر خوێندنیان نەکرد. بەڵام ئەوانە لەچاو ئەو سەدان وهەزاران قوتابییەی کە مامۆستا پێی گەیاندن و پەروەردەی کردن قەترەبەدەریا بوون.

ئێستا لە قوتابییەکانی سەردەمی مامۆستا، زۆرکەسمان ماوین و هەندێک کەس هەن کە مامۆستا بە توندوتیژی نواندن تاوانبار دەکەن. بەبۆچونی من، مامۆستا شێخ حەسەن تاکێک نەبوو، دیاردەیەک بوو –ڕاست وەک هەموو دیاردەیەکی خاوەن یاسای کۆمەڵایەتی. ئەو لەپەروەردەی کۆن و حوجرەی فەقێیەتیدا دەرسی خوێندبوو و لەماڵی خۆی لەسەر هەمان شێواز وانەی بەمنداڵان گوتبووەوە. کاتێکیش کە بۆ یەکەم جار قوتابخانەی دەوڵەتی کوڕان لەبۆکان کرایەوە، بەشێوەی سروشتی، مامۆستا یەکەم کەس بوو بانگ بکرێتە قوتابخانە و

بەبێ هیچ ڕاهێنان و کۆرس وفێرکردنێک وانەی پێ بگوترێتەوە. پەروەردەی ئەودەمیش بەشی زۆری بەگوشار و لێدان و سزا و ئازاری جەستەیی منداڵ بەڕێوە دەبرا. مامۆستا ئەو پسپۆڕایەتییەی تێدابوو و هەموو ئەو کارانەی دەکرد. بەڵام هەمووی بە ئامانجی پێگەیاندن و خوێندەوار کردنی منداڵان- کارێک کە بە ڕاستی تێیدا سەرکەوتوو بوو.

من لەقوتابخانەی پەهلەوی (یا 'شاپوور'؟) لەقەڵای سەردار قوتابی مامۆستا بووم و لەپۆلی یەکەمدا دەرسی پێ گوتبوومەوە، تا پۆلی شەشەمی سەرەتاییش "ناظم" ی قوتابخانەکەمان بوو ولەحەوش و حەسار و داڵان بەدەورمانەوە بوو؛ هەروەها لەقوتابخانەی هاویناندا لەحەوشیماڵیان یا لەباخەکەی خۆی لە سەر ئاشی خانم (نزیک دەبیرستانی کەماڵی ئێستا) دەرسم لا خوێندبوو. مامۆستا دۆستایەتی زۆری لەگەڵ بابم هەبوو و ڕۆژانە دوای داخرانی قوتابخانەلەسەر کورسییەک لەبەر دەم دووکانەکەی ئەو و چەند کەسی دیکە دادەنیشت و سەیری شەقام و هاتوچۆی منداڵانی دەکرد؛ چەندساڵ دواتریش، کەمن لە دەبیرستان واتە لە دەرەوەی دەسەڵاتی ئەو دەرسم دەخوێند، ماڵمان چووبوە گەڕەکی ئەوان لە خوار حەمامی کۆن و ببووینە هاوسای دیوار بەدیواری ماڵی مامۆستا. پەنجەرەیەکی ژووری دانیشتنی ماڵی مامۆستاش ڕاست لەنێو حەوشەکەماندا بوو.

کاتێ کە لە ساڵی ١٣٤١ دا لەگوندی باغڵوجە بوومە مامۆستا، چوومەخزمەتی، فەرمووی من لەحوجرەی مزگەوتی باغڵوجە دەرسم خوێندووەو باسی ئەوێی بۆکردم. کاتێکیش نەخۆش بوو و لەجێگەدا کەوتبوو، چەندچار بۆ ئەحواڵپرسی دەچوومەدەست ماچکردنی.

بنەماڵەی مامۆستا هەر لە سەیدزادەخانمی هاوسەریەوە تا کوڕ و کچەکانی، هەرکام بە شێوەیەک لە خزمەتکردنی پەروەردە و ئەخلاق و داب و نەریتی کۆمەڵگای بۆکاندا دەوریان بینیوە وخەڵکی شارەکە قەرزداریانن. بەڵام دووکەسیان ڕاستەوخۆ مامۆستاییان کردووە و وانەیان بە منداڵان گوتۆتەوە:

<u>یەکەم، ڕێزدار **سەید عەبدوڵڵای کازمی**</u>- کوڕی مامۆستا شێخ حەسەن وخۆیشی مامۆستایەکی جێگەی ڕێز و خزمەتکاری ڕاستەقینەی فەرهەنگ و پەروەردەی شارەکەبوو. مەند و لەسەرخۆ و هێمن وبێ فیز، لەدەبیرستان دەرسی بیرکاریی دەگوتەوە. من چەندساڵێک شانازی ئەوەم هەبوو خوێندکاری بم. ئاغای کازمی بۆ ماوەیەکیش بوو بەشەهرداری بۆکان. لە ماوەی تەمەنمدا کەم کەسی دیکەم بینیوە وەک ئەو بەسوود، بێ زیان، زەحمەتکێش و بێ ئیدیعا بن.

<u>دووهەم، ڕێزدار **سەیدزادەتووبای کازمی**</u>- کچی گەورەی مامۆستا شێخ حەسەن، وەک دەرس بێژ و مامۆستای منداڵانی بۆکانی (کچ و کوڕ)، خزمەتێکی بەرچاوی بەخەڵکی شارەکەکرد و جێگەی ڕێزی هەموو خەڵکی شار بوو. سەیدزادە تووبا ساڵانێکی زۆر

دەرسی بە منداڵە بۆکانی گوتۆتەوە و خوێندەواری کردوون. بەختەوەرانە ئەو کەسایەتییە جێگەی ڕێزە ئێستا لە ژیاندایەو لەبۆکان دەژی. تەمەنی درێژ بێت.